

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ І ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Л.І. Полятикіна. Кандидат економічних наук, доцент

Сумський національний аграрний університет

Анотація. В статті досліджено актуальні проблеми та проведено аналіз економічної сутності і особливостей формування та регулювання розвитку інвестиційних процесів на підприємствах малого бізнесу.

Ключові слова: приватний підприємець, підприємства малого бізнесу, діяльність, перспективний напрямок, інвестиції, проблеми, економіка, рентабельність.

Вступ Активізація інвестиційного процесу - найбільш актуальна і досить болісно розв'язувана проблема для будь-якого підприємства. Зростання обсягів інвестицій і підвищення рівня економіки в цілому, очікувалися і прогнозувалися починаючи з 1993 р., однак виходу зі стану циклічного спаду не відбулося і дотепер. У зв'язку з цим, як і раніше актуальне для підприємств питання пошуку ефективних джерел інвестицій і, як наслідок, основних факторів інвестиційної активності.

II Постановка задачі Метою статті є визначення та аналіз актуальних проблем і умов організації діяльності, створення, функціонування та перспектив розвитку підприємств малого бізнесу, обґрунтування напрямків збільшення обсягів виробництва, формування власного ринку збуту продукції. В статті розглянуті особливості економічної сутності, формування та регулювання розвитку інвестиційних процесів, детально висвітлені основні проблеми та особливості.

III. Результати Більша частина досліджень на цю тему, як правило, зводить коло факторів триваючого інвестиційного спаду до високих і нестабільних податків і високих кредитних ставок. Цей же

погляд характерний і для урядових кіл. Крім того, у числі негативних факторів інвестицій все частіше називають загальну макроекономічну і політичну нестабільність. Традиційно під політичною нестабільністю розуміють погрозу зміни курсу реформ, що виникає у зв'язку з можливим приходом до влади опозиції, під економічної - насамперед, високу інфляцію.

Виходячи з реалій сучасної економіки можна припустити, що існують і інші фактори. На наш погляд серед основних факторів низького рівня розвитку інвестиційного процесу, крім макроекономічних слід виділити:

- ³⁵₁₇ відсутність основних учасників інвестиційного процесу та продуманої інвестиційної стратегії, що охоплювала б період до декількох років;
- ³⁵₁₇ загальна неготовність суб'єктів інвестиційного ринку розкривати інформацію про своє функціонування;
- ³⁵₁₇ система бухгалтерського обліку, що дозволяє приховувати отримані ресурси й укривати їх нецільове використання;
- ³⁵₁₇ більші обсяги вивозу капіталів за кордон, що свідчить про високий ступінь криміналізації економіки.

У зв'язку із цим виникло актуальне завдання формування об'єктивних і науково обґрунтованих критеріїв оптимізації інвестиційного процесу на підприємстві, формування його чіткої структури та головних напрямків реалізації.

Головним чинником запровадження ефективної інвестиційної політики на підприємстві є вдало організована система фінансово-економічних відносин спрямованих на забезпечення інвестиційної привабливості та формування інвестиційних ресурсів. Узагальнюючи

наукові думки висвітлені в більшості фахових видань щодо визначення, складу та структури інвестиційних процесів, вважаємо за доцільне визначити поняття інвестиційного процесу, як процес розробки і реалізації інвестиційних проектів в рамках інвестиційної політики підприємства з метою формування інвестиційних ресурсів та, підвищення рівня інвестиційної привабливості.

Головним в інвестиційному процесі має стати забезпечення оптимального використання наявних ресурсів при максимально можливих темпах економічного зростання. Запропонована структура та складові інвестиційного процесу представлені на рис.

Вважаємо за доцільне охарактеризувати кожен елемент структури інвестиційного процесу на підприємстві окремо, з метою формування загальних організаційно-методичних підходів до розробки та запровадження на підприємстві ефективних напрямів та механізмів його реалізації.

Фундаментальною основою реалізації інвестиційного процесу, на нашу думку, є загальна інвестиційна політика підприємства. Розглядаючи інвестиційну політику, як основоположний чинник стратегічного планування інвестиційної діяльності на підприємстві, слід відмітити її важливе значення в першу чергу на макроекономічному рівні.

Інвестиційна політика держави включає загальні принципові рішення і заходи, що визначають обсяги та напрями державної інвестиційної підтримки різних сфер і галузей економіки з метою забезпечення ефективності та пріоритетності її розвитку, усунення внутрішньогалузевих диспропорцій, досягнення оптимальних співвідношень між розвитком матеріального виробництва і невиробничої сфери, стимулювання інвестиційної діяльності недержавних інвесторів. Виходячи з визначень інвестиційної політики, що надається більшістю

фахових видань, дане поняття доцільно визначити на мікро-рівні як стратегічну частину економічної політики окремого суб'єкта господарювання, яка здійснюється з метою найбільш ефективного інвестиційного забезпечення загальної стратегії його розвитку.

При розробці інвестиційної політики на нашу думку, важливо дотримуватись наступних принципів:

1. Досягнення економічного, науково-технічного і соціального ефекту від запроваджуваних заходів. При цьому для кожного об'єкта інвестування використовуються конкретні методи оцінки ефективності. За підсумками такої оцінки здійснюється відбір окремих інвестиційних проектів за критерієм ефективності (рентабельності). За інших рівних умов приймаються до реалізації ті з них, які забезпечують підприємству максимальну ефективність.

2. Одержання підприємством найбільшого прибутку на вкладений капітал при мінімальних інвестиційних витратах.

3. Раціональне розпорядження коштами на реалізацію інвестиційних проектів, тобто зниження видатків на досягнення науково-технічного, соціального або економічного ефектів.

4. Використання підприємством державної підтримки для підвищення ефективності інвестицій у формі бюджетних позичок, гарантій держави і т.д.

5. Залучення субсидій і пільгових кредитів міжнародних фінансово-кредитних організацій і часток іноземних інвесторів.

Розрізняють наступні консервативний, поміркований та агресивний типи інвестиційної політики. Консервативна інвестиційна політика спрямована на мінімізацію інвестиційних ризиків. Проводячи таку політику, інвестор не намагається максимізувати розміри поточного

доходу від інвестицій чи приріст капіталу. Головною його метою є забезпечення умов збереження вкладень. Формою реалізації такої політики є формування консервативного інвестиційного портфеля, який практично виключає можливість використання фінансових інструментів, ризик за якими перевищує середньоринковий рівень. Поміркована (компромісна) інвестиційна політика - передбачає вибір об'єктів інвестування, по яких рівні поточної дохідності, темпів зростання капіталу і ризиків наближаються до середньо ринкових. Підприємство не намагається максимізувати свої доходи і уникає високо ризикових об'єктів інвестування. В процесі реалізації такої політики у сфері цінних паперів та інших фінансових інструментів формується поміркований (компромісний) портфель. Агресивна інвестиційна політика передбачає максимізацію обсягів поточного доходу від вкладень у найкоротші терміни. При здійсненні такої політики мають місце високі інвестиційні ризики. Питанням зростання ринкової вартості підприємства відводиться допоміжна роль.

Загалом, інвестиційна політика формується і реалізується по конкретних тактичних напрямках, що представляють собою інвестиційну діяльність, яка, на нашу думку, вимагає найбільш ефективного управління для досягнення головної стратегічної цілі цієї діяльності.

До напрямів інвестиційної діяльності відносяться:

1. Формування інвестиційних ресурсів:

Інвестиційні ресурси являють собою сукупність грошових коштів матеріальних та інших ресурсів фізичної чи юридичної особи, які можуть бути використані з метою здійснення нею інвестиційної діяльності у період, що очікується. Інвестиційні ресурси підприємства формуються за рахунок власних і залучених (внутрішніх і зовнішніх) джерел.

Основними джерелами формування інвестиційних ресурсів є амортизація основних засобів та нематеріальних активів; частина прибутку, яка використовується на нагромадження, кошти від реалізації уживаних і ліквідації зношених основних засобів; іммобілізована частина зайвих оборотних активів; додаткові пайові внески засновників та акціонерний капітал учасників підприємства; залучені кошти, одержані у вигляді довгострокових кредитів банків та інших фінансових установ, коштів від емісії довгострокових облігацій підприємства, фінансового лізингу, податкового інвестиційного кредиту, страхових сум відшкодування збитків від втрати майна коштів державного бюджету і позабюджетних цільових фондів тощо.

Інвестиційні ресурси використовуються для задоволення інвестиційного попиту підприємства, а тому є найбільш важливим фактором розвитку економіки. У процесі розподілу інвестиційних ресурсів визначаються пропозиції використання фінансових коштів підприємства у окремі об'єкти, інструменти реального і фінансового інвестування, які забезпечують розвиток підприємства у майбутньому періоді. За рахунок інвестиційних ресурсів підприємства забезпечують придбання інвестиційних товарів - основного і допоміжного обладнання, техніки та технологій виробничого і невиробничого призначення, будівельних матеріалів, насіння, тварин, кормів тощо.

2. Забезпечення мінімізації інвестиційних ризиків. Вплив комерційних ризиків (будівельних, виробничих, транспортних і інших ризиків) може бути оцінене через імовірну зміну очікуваної прибутковості інвестиційних проектів і відповідне зниження їхньої ефективності. Такі ризики можуть бути знижені замовниками проектів і залучених інвесторів за допомогою самострахування, тобто створенням фінансових резервів, диверсифікованості інвестиційного портфеля і комерційного страхування. Захист від некомерційних ризиків (стихійні лиха, аварії,

безладдя й ін.) забезпечується шляхом надання гарантій держави і страхування інвестицій.

3.Оцінка та підвищення рівня інвестиційної привабливості: Інвестиційна привабливість являє собою узагальнюючу оцінка (з точки зору інвестора) умов та майбутніх наслідків розміщення капіталу.

Формування ринкових засад економіки, зростання ролі приватного капіталу і недержавних потоків інвестиційних ресурсів посилює значення оцінок інвестиційної привабливості підприємств. На основі таких оцінок потенційний інвестор чи кредитор шукає відповідь на питання – чи варто здійснювати інвестиції у підприємство, або чи можна довірити йому інвестиційні ресурси. Водночас, менеджмент підприємств має досконало знати вимоги інвесторів-партнерів. Це буде сприяти прийняттю взаємних домовленостей.

Серед існуючих методик визначення інвестиційної привабливості, вважаємо найбільш ефективною таку, що передбачає здійснення послідовного та деталізованого аналізу оцінок фінансового стану підприємств; встановлення нормативних значень основних коефіцієнтів фінансового аналізу і рейтингову оцінку інвестиційної привабливості підприємств .

Методика передбачає проведення оцінок у декілька етапів. На першому етапі інвестор з'ясовує сам або отримує від підприємства інформацію щодо назви підприємства, його підпорядкованості, форми власності, територіального розташування, адреси, основних видів діяльності тощо. Визначаються і порівняльними методами оцінюються розміри підприємства: обсяги валової і товарної продукції, прибутковість господарства, чисельність працюючих, розмір земельних ресурсів і напрям спеціалізації, рівень продуктивності праці. При необхідності, показники розміру підприємства порівнюються з відповідними даними по основних підприємствах-конкурентах, середньо районними та середньо

галузевими показниками. Аналіз динаміки виробничо-господарських процесів можна здійснити за 3-5 останніх років.

На другому етапі оцінюють динаміку та структуру валюти балансу по укрупнених показниках. При цьому визначають найбільш вагомі статті балансу, що буде надалі підставою для здійснення поглибленого аналізу окремих частин оборотних та необоротних активів підприємства або джерел формування капіталу підприємства. Оцінюючи зрушення в структурі балансу необхідно виявити, які статті балансу особливо змінились (збільшились або зменшились), оскільки такі відомості надалі будуть слугувати підставою для аналізу причин структурних зрушень та їх наслідків.

Для здійснення загальної оцінки капіталу підприємства недостатньо уявлення про його склад і структуру, оскільки можливість залучення додаткових інвестиційних або кредитних ресурсів, як і їх доцільність значною мірою залежать від сучасного стану залучення та розміщення капіталу, а також від моделі фінансового управління активами, що застосовується. Тому при характеристиці капіталу підприємства перш за все необхідно виявити модель фінансування його активів (консервативна, агресивна, ідеальна чи компромісна).

На третьому етапі, перш за усе, необхідно більш детально проаналізувати процес розміщення капіталу підприємства. Такий аналіз є логічним продовженням оцінки структури капіталу та моделі фінансування його активів. Проте, він поглиблює процес попереднього аналізу і дає загальне уявлення про фінансовий стан підприємства. Тут більш ґрунтовно аналізуються складові основного й оборотного капіталу та їх співвідношення. Результати аналізу використовуються для виявлення доцільності змін у розміщенні капіталу, збільшені обсягу необоротних або оборотних активів, зміни їх співвідношення тощо.

Четвертий етап передбачає здійснення загального аналізу майнового стану підприємства. По нематеріальних активах

підприємства аналізують їх ліквідність, правову захищеність, прибутковість, строк окупності та використання, структуру, склад, рух й інше. Встановлюють рівень ефективності використання та доцільність створення чи придбання нематеріальних активів підприємством. Проте, у більшості випадків, слід детальніше аналізувати склад, рух, структуру і ліквідність основних засобів підприємства, їх рівні зносу, придатності, вибуття та оновлення, а також обґрунтувати висновок щодо стану і ліквідності основних засобів та необхідності технічного переоснащення підприємства. Результати цього аналізу мають особливо важливе значення для оцінки інвестиційної привабливості підприємства, оскільки його задовільний майновий стан може стати запорукою залучення додаткових ресурсів для фінансування майбутньої діяльності, так як певні основні засоби та нематеріальні активи можуть бути заставою чи іншим чином виступати забезпеченням отриманих коштів. І навпаки, при незадовільному майновому стані вибирається варіант залучення інвестицій шляхом збільшення власного капіталу підприємства.

При потребі аналізують довгострокові фінансові вкладення. Важливо оцінити стан у незавершеному будівництві, встановити причини затягування строків будівництва, виконання плану графіку введення в дію об'єктів будівництва тощо. При наявності довгострокової дебіторської заборгованості, відстрочених податкових активів та інших необоротних активів проводять аналіз планів їх погашення, строків виплат, рівень виконання зобов'язань контрагентами тощо.

На п'ятому етапі здійснюється деталізований аналіз оборотного капіталу, насамперед, з позицій оцінки раціональності розміщення та ефективності використання оборотних активів. При цьому аналізують рух, склад та структуру оборотного капіталу та виявляють найбільш його вагомні складові. Далі здійснюється поглиблений аналіз по окремих складових оборотного капіталу: запаси (наявність, рівень зростання, ефективність використання, витрати на утримання), дебіторська

заборгованість (структура, види, дебітори, строки виникнення і прострочення), грошові засоби (співвідношення та лаг між вхідними та вихідними грошовими потоками, а також надходження і витрати по окремих видах діяльності – операційній, інвестиційній та фінансовій), короткострокові фінансові вкладення (розміри, динаміка, рівень прибутковості тощо).

За результатами аналізу на цьому етапі обґрунтовують ефективну політику і напрями управління окремими елементами оборотних активів: оптимізація рівня запасів, формування раціональної збутової політики й обігу грошових засобів тощо. Надалі здійснюється оцінка ділової активності, яка включає показники продуктивності праці, фондівіддачі, оборотності всіх видів функціонуючого капіталу, тривалості операційного та фінансового циклів, рівня погашення дебіторської заборгованості, оборотності власного та залученого капіталу підприємства, стійкості економічного зростання. При цьому високі показники оборотності, економічного зростання, продуктивності праці, фондівіддачі і низькі показники тривалості циклів вважаються позитивними.

На шостому етапі – здійснюється оцінка рівня ліквідності підприємства. Аналіз ліквідності є одним з найважливіших складових оцінки інвестиційної привабливості. Для поглибленого аналізу доцільно, насамперед, здійснити побудову агрегованого балансу. При цьому активи підприємства ранжуються за рівнем зниження їх ліквідності, а пасиви – за віддаленням строку погашення заборгованості. Позитивним вважається стан ліквідності активів, який дозволяє погасити найбільш невідкладну заборгованість підприємства без реалізації необоротних та системної частини оборотних активів.

Ліквідність підприємства аналізується за наступними показниками і коефіцієнтами: розмір власних оборотних засобів (функціонуючого капіталу); маневреність власних оборотних засобів; коефіцієнти поточної, швидкої та абсолютної ліквідності; частки оборотних засобів в

активах, власних оборотних засобів в їх загальній сумі, запасів в оборотних активах, власних оборотних засобів у покритті запасів; коефіцієнт покриття запасів.

На сьомому етапі здійснюється оцінка джерел формування капіталу підприємства і його фінансова стійкість. На цьому ж етапі проводять аналіз джерел за їх окремими складовими – власний капітал, довгостроковий залучений капітал, забезпечення тощо. За результатами аналізу з'ясовується склад, структура та особливості руху джерел формування капіталу підприємства, його причини і наслідки та встановлюється доцільність подальших змін у капіталі.

Вагомим джерелом формування капіталу підприємства є кредиторська заборгованість, яка впливає на стан, діяльність, ліквідність й інвестиційну привабливість підприємства. Тому на восьмому етапі оцінюється склад і структура заборгованості, її рух. Окрім того, доцільно проаналізувати склад кредиторів, наявність і строки прострочення заборгованості (на зразок аналізу дебіторської заборгованості) тощо. Відносним нормативом на даному етапі можна вважати відсутність простроченої кредиторської заборгованості, що оцінюється позитивно.

Основним етапом оцінки інвестиційної привабливості є дев'ятий, на якому аналізується фінансова стійкість підприємства, його спроможність збільшувати обсяг капіталу та визначити вид залучення засобів. Наприклад, у разі високої частки залучених ресурсів подальше розширення капіталу можливе лише шляхом збільшення власного капіталу підприємства. При вагомому обсягу власного капіталу, навпаки, є можливість залучати довгострокові та короткострокові позикові кошти. На десятому етапі проводиться оцінка рентабельності виробничо-господарської діяльності та капіталу підприємства. Визначаються розміри чистого прибутку, рівень рентабельності виробництва конкретних видів продукції й основної діяльності, сукупного та власного капіталів, період окупності власного капіталу тощо. Для визначення

найбільш рентабельних видів продукції доцільно провести аналіз виручки від реалізації та рентабельності продаж продукції. При необхідності також можлива оцінка ймовірності розширення ринків збуту, обсягів реалізації продукції тощо. На основі аналізу рентабельності продаж встановлюють який з видів продукції підприємства є найбільш перспективним для інвестування та які перспективи розвитку підприємства. За результатами аналізу робиться висновок щодо доцільності інвестицій у підприємство та про вид діяльності, який доцільно інвестувати.

На заключному етапі узагальнюють результати проведеного аналізу і роблять висновки щодо інвестиційної привабливості підприємства та шляхів її підвищення. При цьому враховуються результати оцінок, отримані на попередніх етапах. Перевага надається найбільш важливим з них, які справляють найвагоміший вплив на фінансовий стан, результативність виробничо-господарської діяльності та привабливість підприємства для потенційних інвесторів. Особливу увагу приділяють результатам оцінки фінансової стійкості, ліквідності та ділової активності підприємства. У випадку позитивних висновків щодо оцінки інвестиційної привабливості визначаються також види засобів, які можуть залучатися для фінансування діяльності підприємства (прямі вкладення у власний капітал підприємства, залучення довгострокових інвестиційних кредитів тощо) та терміни їх залучення. Також визначаються основні пріоритети інвестування в основний або оборотний капітал підприємства. За умов позитивної оцінки інвестиційної привабливості здійснюється наступний етап інвестиційної діяльності – розробка і аналіз інвестиційного проекту. В інвестиційному менеджменті західних країн під інвестиційним проектом розуміють інвестиційну акцію, яка передбачає вкладення певної кількості ресурсів (фінансових, інтелектуальних та матеріальних) з метою одержання фінансового результату або розв'язання важливої народногосподарської проблеми в

межах встановлених часових і ресурсних обмежень. Практика проектного аналізу дозволяє узагальнити досвід розробки проектів і перерахувати типові проекти. Реалізація інвестиційних проектів, напрямки якої будуть детальніше описані в наступних розділах дисертаційного дослідження, забезпечить ефективне функціонування інвестиційного процесу на підприємстві, що в результаті забезпечить досягнення основної мети його діяльності.

IV. Висновки Таким чином, слід зауважити, що в даному процесі, в умовах трансформації економіки України першочерговим питанням для підприємств є мобілізація відповідного обсягу інвестиційних ресурсів. Проведене дослідження структури та напрямків реалізації інвестиційних процесів на підприємстві дасть можливість здійснити організацію ефективної системи управління інвестиційними процесами, виявити інструменти регулювання інвестиційної діяльності, здійснити оцінку впливу системи факторів на інвестиційні процеси, активізації інвестиційної діяльності на рівні окремого підприємства.

Література

1. Михайлов М.Г. Полятикіна Л.І. Славкова О.П. Організація бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу. Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури. 2008.- 320 с.
2. Основи підприємницької діяльності та агробізнесу: Навчальний посібник./ Під редакцією професора І.М. Брюховецького. – Суми: Обласна друкарня, Видавництво «Козацький вал», 2001.-474 с.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва », затверджене наказом МФУ від 25.02.2000 р. № 39.